

Lengyel Menyhért.

Az emberek többsége a legfájdalmasabb jelennel van elfoglalva és szinte meredten, ki közönyösen, ki rémülettől tágranyílt szemekkel, nemek maguk elé. Az örökkévalóságot ma „négy év”-nek nevezzük és ki tud arra gondolni, hogy mi lesz az ötödik és hatodik év neve? Szerencse, hogy akadnak előrelátó emberek, kik a halhatatlanság számára élnek és alkotnak a tömeghalandóság közepette és akik gondoskodnak róla, hogy azok, kik az idők végtelenjén túl, mondjuk a huszadik évben fognak élni és akik majd Edgar Allan Poe és Hanz Heinz Ewers művein elfásult idegekkel nagyobb szencziókat keresnek, azt meg is találhassák.

Készülnek a dokumentumok. Ma még sokan tévednek, dokumentumnak hiszik a színes könyveket és elfeledkeznek a lakbérrendeletéről, bizonyágnak hiszik a nagy idők képes krónikáit és elfeledkeznek a százezrekben olvasott ponyvaregényekről. És én sem tudom, hogy mit tegyek el leendő unokáim részére emlékül: a hirdetést, mely tojás, tej, zsír- és kenyérpótlószert ajánl vagy a vezércikket, melyben a felelőtlen frázis (nem pótlék !) kitartásra buzdítja a halált. Csak egy bizonyos: *Lengyel Menyhértet* meg *kell* menteni a halhatatlanság számára ! Vagy talán elegendő lesz pars pro toto, az egész ember helyett a *Svájci napló* azon néhány oldala, mely az „Eszterdó” júniusi számával véletlenül szemem elé került. Mert ha sok minden kétség gyötri azt, ki nem tud minden eseményt a fényképezőgép objektívásával tudomásul venni, egyben nem lehet kétsége: a *Svájci napló* az a dokumentum, mely a jövőnek íródott, mert indiszkrét, kegyetlen és akaratlanul őszinte. Anatómiai könyv. Fel van boncolva lapjain a civilizált ember, ki utazik, drámát ír és pacifizmust hirdet. A *nagy ember* bonctani tankönyve ez. És ki lesz kíváncsi az unokák közül az átlagemberre, ha megtudja, milyen volt az átlagon felüli?

Tíz nap. 1617 március 18-tól 28-ig. Az első nap szencziója, hogy megismerkedik egy osztrák pincérrel. A pincér nem olvasta a Svájci naplót s így minden szégyenkezés nélkül honfitársnak nevezi Lengyelt. A második nap már nem ily szencziós. Ekkor tudja meg, hogy kitört az orosz forradalom.

„ . . . pár óra hosszat gondolkoztam rajta, beszéltem róla a feleségemmel, többi időmet sétával, vásárlásokkal, levelezéssel, színdarab-tervekkel töltöttem . . .”

De ez a pár órás gondolkodás, mit az orosz forradalomnak áldozott, sokkal többet jelent, mint a mi, egy év óta tartó töprengésünk. Mert Lengyel már ekkor tudta, hogy

„új emberek fognak megjelenni – gyorsabb és meglepőbb mozdulatok és események következnek, mint akár egy mozidramában”.

Mozidráma! Ez igen találó hasonlat. De a jóslat még tovább tart. Lengyel Menyhért 1917. március 19-én tisztában van már avval, hogy az orosz forradalom nemcsak parlamentet és demokráciát fog teremteni.

„Nem – itt valami más fog történni. Oroszország egészen más, – a magva, a belseje, a lelke más, mint a többi népnek. Ha megváltó jön a világra – talán innen jöhet . . . Talán”.

A szkepsis mindenesetre hasznos, mert különben akadhatna valami naív

olvasó, ki őt bolsevikinek tartaná. Nem, nem, ő csak pacifista, de ezt letagadni nem lehet. Pacifista propagandájának módszere az, hogy mindent vonatkozásba hoz a háborúval. Genfben, miután kiírja a Baedeker főbb pontjait: higiénikus berendezkedések, Rousseau, pályaudvar, építkezés, reformáció, Voltaire és Karagyorgyevics, ismét a háborúra tér át. Mert a háború Genfből indult ki Lengyel elmélete szerint, midőn 15 év előtt Karagyorgyevics itten „kieszelte, csinálta, végrehajtotta (! !) a szerb királygyilkosságok. Innen indult ki, de nem mint egy mozidráma, hanem „mint a Duna”, esetleg

„mint egy klasszikus tragédia indul meg nyomán az egész – nő és dagad az évek folyamán, az emberi rossz berendezkedés, az államok önzése, a gyilkos régi társadalmi és politikai szervezet, mely még egyszer ki akarja magát élni, végre a régi büntényből az emberiség fejére borította a tetőt”.

Tetszik érteni? A fejére borította a tetőt! Mi borította fejére? Az államok önzése például. Ez mély meglátás, ez a lényegét fogja meg. De mindennél egyszerűbb az a kitűnő tájékozottság, mely Genfből vezet le a világháborút. Mert nyilvánvaló, hogy a marokkói bonyodalom, az agadiri affér, az annexiók izgalmak itt ingatták meg először a tetőt. Csak ezután kezdik a Berlin–Bagdad jelszót népszerűsíteni, ezután születik meg az angol marinizmus, a német militarizmus, az ugyancsak német dumping, az orosz és osztrák balkán politika és ezután találták fel a puskaport. Genfben. Lengyel Menyhért távollétében.

Viszont másnap már Montreuxben van jelen. Miután a tájat a nagy költő szenzibilitásával anizsz kártyához hasonlítja, sietve végigolvassa a hotel-listát. És megállapítja, hogy a hotel lakói

„amerikai, angol, francia, olasz, holland emberek. Benne vagyunk az entente kellős közepében. *Nem fogunk barátkozni*”.

De a pacifistának ez még nem elég. Francia lapokat olvas, hogy megbotránkozassak, hogy pacifizmusát ismét hangoztathassa. A francia lapok izgatnak. Pedig Lengyel gyűlöli

„a frázist, az ostobaságot, az aljas gyűlölködést, a vakságot, a nagyzolást és hencegést . . .” amit vödörrel öntenek eléje.

A szegény, önmagával meghasonlott pacifista sokat szenved. Hogyne, mikor „most vödörrel öntik” eléje. Mit? Hát a vakságot. És felháborodása, kétségbeesése őszinte. Én talán még kételkedtem volna, hogy ép Montreuxben jut eszébe valakinek az uszító sajtóra megharagudni, attól megutálkozni, de Lengyel ismerősei, szavahihető emberek, kijelentették előttem, hogy a nagy pacifista Magyarországon újságot nem olvasott. Még Az Estet sem. Csak Svájcban olvas lapokat és ott is csak franciát.

De hiába gyűlölködnek a francia újságok, azért Lengyel mégis szóba áll két franciával. Most, most, mondjuk sóvárogva, ez a két találkozás az, amiért megíródott a napló, amiért azt mindenkinek el kell olvasnia és amiért a dokumentumok dokumentumává válik. Csakugyan. Mert mit csinál a pacifista, ha „ellenséggetalálkozik? Az első találkozásnál billiárdozik és őszintén csodálkozik, hogy nem esnek egymás torkának, nem ölik meg egymást, amiből azonnal új tételként állapítja meg, hogy „öszönös ellenséges érzés nincs meg az emberek közötti” És mi következik ebből? Az, hiszen más nem is következhet, hogy „a háború egy óriási hideg maché”.

Akit ez a hideg maché sem ábrándított ki, mely a klasszikus mozitragédia ráborított tetője alatt található, miként azt Lengyel oly találóan mondja, az olvassa a második találkozás történetét. Séta közben öreg francia úrral találkozik, s szótlán, a naplóban be sem vallott versengés indul meg közöttük. A naiv francia győz,

illetve veszt, sokat veszt, mert – amint ezt már a napló elárulja, rövid félóra alatt leküzdi ellenszenvét, „lassanként . . . egészen *feltisztul*, megszabadítja magát és egy megkönnyebbült sóhajjal, vidáman elkezd velünk mindenféle *köznap dologról* beszélni”.

A beszélgetés körülbelül ilyen lehetett:

Lengyel: Nálunk nem bántják a pacifistákat. Mind nagyon jól keres. Aki persze békét akar, az veszélyes ember, arra már vigyáznak. Ugy vigyáznak, mint az értékpapírokra. Lakat alá teszik. Érti, barátom? (A francia vállára csap.)

Francia (Leporolja a vállát és *feltisztul*.)

Lengyel: De viszont drágaság nincs. Igaz ugyan, hogy minden ötször annyiba kerül, mint például önöknél, de ezzel szemben a franciák le vannak verve. Nicht für Ungut! (Belekarol)

Francia (megszabadítja magát).

Lengyel: önnek milyen üzlete van? Én középfajú drámákban és pacifizmusban utazom. Hígyje el, hogy van olyan jó üzlet ez is, akár egy hadseregszállítás. Sőt jobb, mert itt nincs rizikó. Mert ugyan ki vizsgálja a szállított áru minőségét? Ki tudja, hogy élet helyett papírt adok és pacifizmus helyett foszladozó közhelyeket Na, de én már itthon vagyok a hotelemnél.

Francia (egy megkönnyebbült sóhajjal elkezd beszélni): Jó, hogy tudom. Hát maga is itt lakik? Én még ma elköltözöm a másik hotelbe. (És mint barátok válnak el.)

De nehogy azt higgye valaki, hogy megközelítőleg is meg tudtam ismertetni mindazt az értéket, mi a naplóban található. Mert találunk ott még összehasonlítást Svájc és Magyarország között, mely utóbbinak – hiszen köztudomású – az a legnagyobb hibája, hogy „az egész remek Dunaparton, Budapesttől Bécsig, nincs egy európai szálloda, ahol ki lehetne szállni”. Találunk kirohanást a *pour la victoire* és a *durchhalten* jelszavak ellen, mely kirohanás pacifizmussal kezdődik és Kaffka. Margittal végződik. „Milyen lehetséges !” Már tudniillik Kaffka.

De sok mindent találhatunk még.

Csak egyetlen pontban osztom Lengyel véleményét.

„Mít tesz egy rossz művész. Az *Österreichische Illustrierte Zeitung*ban egy rossz rajzoló néhány katonatípust mutatott be az osztrák-magyar hadseregből. Hitvány rajz – tizedrendszerű utánérése új utakat kutató festőknek, – e törekvés eredménye néhány bamba fej. Most persze az *Illustration*, mint dokumentumot reprodukálja e rajzokat arról, hogy milyen állati típus és rossz fajta nép lakik a monarchiában”.

Ez mind nagyon igaz.. Vigyázatok tehát honfitársaim, mert a francia igen ötletes és leleményes nép. Ahogy én ismerem, rövid idő múltán már nemcsak rajzainkkal, de drámáinkkal és naplóinkkal is agitálni fog ellenünk. És ugyanolyan következtetéseket fognak levonni, mint azt a rossz rajzok kapcsán olvashattuk.

A pacifizmusból így lehet állam- és hadseregellenes cselekedet. És végül megállapíthatjuk: ha dokumentumnak kitűnő a *Svájci napló*, pacifizmusnak, naplónak,, írásnak és gondolat-gyűjteménynek annál rosszabb. Már régebben észrevettük: a magyar irodalom nagyjaihoz egyáltalán nem illik a pacifizmus !

De az unokáknak, kiknek íródott a napló, nem szabad elfelejteni: a napló írója a külföld élőit a magyarság egyik reprezentánsa volt és itthon elismert pacifista.

(*Rudas Zoltán.*)